

TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE 1923-1977 YILLARI ARASINDAKİ SANAYİ VE KALKINMA PLANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Seçil ŞENEL UZUNKAYA¹

ORCID: 0000-0001-9750-021X

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından iktisadi olarak gelişmesi ve kalkınması amacıyla uygulamaya konulan Sanayi Planlarının ve Kalkınma Planlarının incelenerek, ekonomiye olan etkilerinin araştırılmasıdır. Literatür taraması sonucunda 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasından önceki süreçte dünya konjonktüründeki yaşanan krizler ve savaşlar nedeniyle planlı ekonomiye geçme çabalarının başarısızlıkla sonuçlandığı ve uygulamaya çalışılan Sanayi Planlarının hedeflerine ulaşamadığı anlaşılmaktadır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile planlı ekonomiye geçildiği ve 1967-1972 yılları arasında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, 1973-1977 yılları arasında da Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulandığı görülmektedir. Uygulanan ilk üç plan ile yüksek kalkınma hızının hedeflendiği ve sanayiye dayalı büyümenin temel amaç olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Ekonomisi, Planlı Ekonomi, Sanayi Planları, Kalkınma Planları*

EVALUATION OF INDUSTRY AND DEVELOPMENT PLANS IN TURKISH ECONOMY BETWEEN THE YEARS 1923-1977

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the impacts of Industrial Plans and Development Plans put into practice after the establishment of the Republic of Turkey and investigating their effects on the economy in order to improve and develop economically. As a result of the literature review, it is understood that the efforts to switch to the planned economy have failed due to the crises and wars in the world conjuncture in the period prior to the establishment of the State Planning Organization in 1960, and the Industrial Plans that were tried to implement did not reach their goals. It is seen that with the First Five-Year Development Plan covering the years 1963-1967, the economy was planned and the Second Five-Year Development Plan was implemented between 1967-1972 and the Third Five-Year Development Plan was implemented between 1973-1977. It is understood that with the first three plans implemented, high development rate is targeted and industrial growth is accepted as the main goal.

Key Words: *Turkish Economy, Planned Economy, Industrial Plans, Development Plans*

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İYBF, Uluslararası Lojistik Yönetimi Bölümü, Kavacık, Beykoz İstanbul/Türkiye
secilsenel@medipol.edu.tr.

1-GİRİŞ

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi olarak bağımsızlığını sürdürebilmesi ancak sağlam ve güçlü bir ekonomi ile mümkündür. Geliştirilmesi hedeflenen Türkiye ekonomisinde, sınırlı kaynakların israf edilmeden, kalkınma amacı doğrultusunda kullanılması, planlamayı gündeme getirmektedir. İktisadi plancılık; belirlenen süre içerisinde hedeflenen sosyo-ekonomik amaçlara ve hedeflere ulaşmak için, oluşturulan veya görevlendirilen çeşitli organların ve araçların kullanılmasıyla çizilen sınırlar içinde yürütülen faaliyetlerin tamamı olarak tanımlanabilir (Öney, 1987, s.20–21). Türkiye ekonomisinde planlama düşüncesi 1933 yılında oluşturulan sanayi planları ile başlamıştır.

1929 yılında yaşanan küresel krizle birlikte 1933-1937 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanarak devletçilik politikası ile kalkınma hedeflenmiştir. 1938-1943 yıllarını kapsayan 1936 yılında hazırlanan ve sanayileşme süreci ile kalkınmaya öncelik veren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanmasından ise İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile vazgeçilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birbirinden farklı anlayışa sahip 1946 İvedi Sanayi Planı ve 1947 Vaner Planı (Türkiye İktisadi Kalkınma Planı) uygulanmak istense de 1960 yılına kadar geçen süreçte planlı ekonomiye geçme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla Türkiye ekonomisinde, iktisadi kararların alınmasında ve iktisat politikalarında yeni bir dönem başlamıştır.

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin kurulduğu tarihten planlı döneme geçene kadar uygulamaya çalıştığı sanayi planları ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ve planlı döneme geçilmesiyle birlikte uygulanan ilk üç beş yıllık kalkınma planları incelenmiş ve dönemin ekonomisine etkileri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 1946 İvedili Sanayi Planı, 1947 Vaner Planı kritik tarihsel, ekonomik olay ve dönemler ele alınarak incelenmiştir. Türkiye ekonomisinin planlı döneme geçerken içinden geçtiği sancılı süreç değerlendirilmiştir. Planlı Döneme geçilmesiyle birlikte Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı incelenmiş, Planların hedeflerine, başarılarına ve sonuçlarına yer verilmiştir. Planlı Dönem ile birlikte ekonomideki kalkınma hızının arttığı görülmüştür. Literatür taramasına dayanan çalışma Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet'in ilanından itibaren hazırlanan planlara dayanan gelişim ve dönüşümü iktisat tarihi perspektifinden ortaya koymuştur. Türkiye ekonomisinin bugünkü iktisadi kimliğini belirlemesinde incelenen dönemdeki planlar önemli rol oynamıştır.

2.SANAYİ PLANLARI DÖNEMİ (1923-1963)

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en önem verdiği konu ekonominin geliştirilmesiydi (Ertuna, 2004, s.6). Ekonomik olarak bağımsız olmak ve kalkınma, amaçlanan değişimin ana içeriğini oluşturmuştur (Berkes, 1965, s.17-20). Bu süreçte Cumhuriyetin ilan edildiği

1923 yılından 1938 yılına kadar geçen on beş yıllık zaman ekonomiyi tekrardan oluşturma süreci ile geçirilmiş; çağdaş ulus devlet modeli, ekonominin bütününde uygulanmak amacıyla temel girişimlerde bulunulmuştur (Tecer, 2007, s.75).

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile Türkiye ekonomisinde dış ticaret dengesi bozulmuş, ithalat hacmi daralmış ve bütçe gelirlerinin cari değerinde ciddi miktarda azalmalar olmuştur. Tarım ürünlerinin satın alma gücünün %30 oranında düşmesi kırsal bölgelerdeki çiftçiler için memnuniyetsizlik meydana getirmiştir (Parasız, 1998, s.26).

Planlı dönem öncesinde 1933 yılında farklı ülkelerin uzmanları Türkiye ekonomisini derinlemesine inceleyerek 'Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Bir Tetkiki' ismiyle bir rapor hazırlamaya başlamışlar, 1934 yılında ise bu raporu hükümete sunmuşlarsa da, hükümet tarafından değerlendirilmeye alınmamıştır (Tortop ve İsbir, 1986, s.205-206).

Türkiye'de 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmaya konulsa da, bütün sektörleri içine alan kapsamlı bir kalkınma planına ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra başlandığını söyleyebiliriz (Soysal, 1997, s.69). Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, ekonominin bütün sektörlerini içine almadığı gibi sanayi sektöründeki tüm devlet faaliyetlerini de kapsamıyordu. Amaçlanan hedefler ile ülke kaynakları arasında bağlantı kurulmamış ve projeler arasında ilgi ve uyum yakalanamamıştır. Plan bütün yetersizliklerine rağmen 1934-1938 yıllarında uygulanmıştır (Altıparmak, 2002, s.41) ve bütün sektörleri kapsayan kalkınma planları için altyapı meydana getirmiştir (Salep, 2017).

Başarılı yönleri olduğu kabul edilen Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'ndan iki yıl sonra İkinci Sanayi Planı'nın çalışmalarına başlanmıştır. Birinci plan ile karşılaştığımızda çok daha kapsamlı olan İkinci Plan, devletin denetimi ve desteğiyle yerli sermayenin çoğalmasını amaçlamaktadır (Somel, 2010, s.43).

Öngörülen süreden önce gerçekleştirilen Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hemen ardından İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı gündeme gelmiştir.1937 yılı Aralık ayında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konsa da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla plan uygulanamamıştır (İnan, 1973, s.3).

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmese de yaşanan olumsuzluklardan etkilenmiş ve bu süreçte İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanamamış ve yeni yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte ekonomide daralma, enflasyon, fiyatlar, kar hadleri gibi konularda denetim sağlayan ve ağır ceza hükümleri içeren 'Milli Korunma Yasası' çıkarılmıştır (Başol, 2001, s.50).

2. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz etkilerin bir an önce ortadan kaldırılması ve savaş öncesi dönemde başlayan kalkınma hamlelerinin devam ettirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu kapsamda, henüz İkinci Dünya Savaşı bitmemiş iken, 1944 yılında "harp sonrası kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasına" karar verilmiştir. Böylece Türkiye de pek çok ülke gibi savaş sonrası dönem için kalkınma planı hazırlayan ülkeler arasına girmiştir (Tekeli, 1979: 296).Ancak İkinci Dünya

Savaşı'nın başlamasıyla diğer ülkelerle olan ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Ordudaki asker miktarının artırılması ve savaşa hazır olarak bekletilmesi savunma giderlerinin ciddi seviyelere gelmesine neden olmuştur. Türkiye'de savaş öncesi süreçte bütçe gelirlerinin %40'ı savunma giderleri için harcanırken savaşın başlamasıyla savunma giderleri bütçe harcamalarının %60'ını oluşturarak önemli bir artış kaydetmiştir (Şahin, 1997, s.75).

İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ara verilen planlama çalışmalarına tekrar başlanmış ve savaş sona ermeden birbirinden değişik niteliklere sahip iki plan hazırlanmıştır. Bu planlardan ilki olan 1946 İvedi Sanayi Planı, Birinci ve İkinci Sanayi Planlarının devamı niteliğindedir (Eşiyok, 2009, s.116). Daha çok devlet eliyle uygulanan planda, özel sektörün kâr amacı taşımayan konularla, sanayileşmenin yaratacağı toplumsal meselelerle ilgilenmeyeceği öngörülmüştür (Sezen, 1999, s.160). Milli kalkınmada sorun teşkil edecek bütün meselelerden korunmak, İvedili Sanayi Planı'nın ana hedefidir. Belirlenen ana hedefler doğrultusunda plan oluşturulurken dünyadaki konjonktür ve ülkenin iktisadi koşulları hesaba katılmıştır. Bu planda ülkenin tek bir bölge olarak düşünülmesi, bölgesel dengesizliklere neden olmaksızın ilerlemesi için tarım ve sanayinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Tezel, 1982, s.285). Planda bulunan başka bir hedef ise üretimi ve tüketimi dengeleyecek düzeni oluşturmak ve ülke içinde sanayinin enerji kaynaklarının etrafında toplanmasını sağlamaktır (Öztürk, 1987, s.134). Özel girişime daha fazla serbesti tanınarak, tarım, altyapı yatırımlarına öncelik verilmesi amaçlanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1974, s.46).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın yapılanması amacıyla ABD tarafından verilecek olan Marshall yardımlarından Türkiye'nin de yararlanması için 1946 İvedili Sanayi Planı'ndaki devlet sanayi projeleriyle Avrupa Kalkınma Programı'na başvurarak 615 milyon dolar yardım istenmiştir (Aydoğan, 2000, s.500). Bu projeler ve plan 'devlet sosyalizmi' olduğu ifade edilerek ABD'li heyet tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine 1946 Planı'nın yerine hükümet tarafından, ivedi bir şekilde 1947 yılında yeni bir plan sürece dahil edilmiştir. Böylece liberal düşünce Türkiye devleti ekonomisinde de yerini almış, 1946 İvedi Sanayi Planı'ndan vazgeçilerek 1947 Vaner Planı (Türkiye İktisadi Kalkınma Planı)'nın hazırlanmasına karar verilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1997, s.83).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Ekonomi Bakanlığı Baş Müşaviri Kemal Süleyman Vaner öncülüğünde ekonomiyi yeniden yapılandırmak amacıyla tarım ve ulaştırmayı öne çıkaran bir planın hazırlıklarına başlanmıştır. Oluşturulan plan dahilinde ülkenin çeşitli bölgelerinde birçok demiryolu, liman, fabrika işletmeye açılrsa da sermaye yetersizliğinden dolayı tam olarak uygulanamamıştır. Ayrıca ABD, 1947 Vaner Planı'nda, tarım öncülüğünde kalkınma stratejisini Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışmıştır (Koraltürk, 2002, s.592). Planda Marshall Yardımları'nın alınması sürecinde, tarımın gelişmesi için gerekli tarımsal alet ve makinelerin ithalatı planlanmakta, böylece ABD'nin ihracatı için kapsamlı bir pazarın oluşumu amaçlanmaktadır. Türkiye bu plandan sonra yardım kapsamına alınarak Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na (OECD) üye olmuştur (Kansu, 2004, s.34).

1950'lilerin başında dış ticaretin serbestleştirilmesi ithalatta patlama yaratmış, bu durum elde olan dövizin azalmasına ve döviz ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Türkiye açısından o dönemde döviz bulma olanağı ise oldukça sınırlıdır. İhracat yolu döviz getiremediğinden, döviz getirecek bir olanak olarak dış yardımlar ve borçlar gittikçe önemli hale gelmiştir. Türkiye sürekli olarak dış borç kanallarını zorlamakta fakat geri dönüş alamamaktadır. Uluslararası kurumlar bu dönemde borç isteyen ülkelere istikrar programları önermektedir.

Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye raporlarında da sıkı bir maliye politikası izlenmesi, İktisadi Devlet Teşekkülleri yatırımlarında tedbirli olunması, ticaretin serbestleştirilmesi gibi maddeler bulunmaktadır. Türkiye'nin dış borçlarının artmasının ardından başvuru 1958 Paris Müzakereleri'nde yardımın önkoşullarından birisi bir kalkınma programıyla yatırımları koordine edecek bir Koordinasyon Bakanlığı'nın kurulması teşkil etmiştir. Bu önkoşuldan sonra, Başbakanlığa bağlı bir İktisadi Müşavirlik Kurulu kurulmuş ve Türkiye ekonomisinde planlı döneme geçmek için kalkınma planı oluşturmak üzere Prof. Jan Tinbergen ile anlaşmaya varılmıştır. Nisan 1959'da yardımcısı J. Kopman ile Türkiye'ye gelen Tinbergen, ilk plan hazırlıklarına başlamıştır (Avcıoğlu, 1982, s.777).

Plan hazırlıklarının yapıldığı 1960 yılına kadar Türkiye ekonomisi, herhangi bir plan dahilinde olmadan orantısız büyümüş, 1955 yılından sonra bütün sektörlerin özellikle de sanayi sektörünün büyümesi hız kesmiştir. Kamu kesiminin ekonomideki payının azaltılması hedeflenmiş de başarılamamıştır. Yürütülen projeler arasında bir eşgüdüm sağlanamamış, projelerin finansmanında problemler yaşanmış ve Türkiye şantiye görünümüne bürünmüştür (Karluk, 2007, s.221).

Mayıs 1960'da meydana gelen askeri darbeden sonra, planlı ekonomiye geçiş fikri benimsenmiştir. 1960 yıllarında planlı döneme geçiş, Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Bu dönemden sonra kamu yönetimi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın lokomotifleri olarak kabul edilmiş ve başarı sağlanabilmesi için sürekli yeniklere yer verilmiştir (Karaer, 1987, s.29).

Planlı kalkınma fikrini realize edebilmek ve yapılacak sınai yatırımlarını plan ve programlar çerçevesinde gerçekleştirebilmek için 1960 yılında Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve bu kuruluş 1961 Anayasası içerisinde de yer almıştır (Zeytinoğlu, 1970, s.300).

91 sayılı yasa ile kurulan DPT'nin görevleri:

- Türkiye devletinin var olan bütün doğal, beşeri ve iktisadi kaynak ve imkanlarını eksiksiz olarak tespit ederek, takip edilecek ekonomik ve sosyal politikayı ve hedefleri belirlemede hükümete yardım etmek.
- Çeşitli bakanlıkların ekonomik politikaları ilgilendiren çalışmalarında eşgüdümü sağlamak amacıyla yol gösterici olmak ve bu hususlarda müşavirlik yapmak.

- Hükümet tarafından belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için uzun ve kısa vadeli planlar oluşturmak.
- Planların uygulanmasında başarı sağlanabilmesi için ilgili daire ve müesseselerle mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin iyileştirilmesi için yol gösterici olmak.
- Planın işleyişini takip etmek, değerlendirmek ve gerekirse planda değişikliklere gitmek.
- Özel sektörün çalışmalarını planın hedeflediği şekilde düzenleyecek önlemleri tavsiye etmek (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] 1991, s.11-13).

DPT Başbakanlığa bağlı bir Müsteşarlık olarak yapılandırılmıştır. DPT'nin kuruluş kanununda, kalkınma planının hükümetin ekonomik ve sosyal politikasının devamı olacağı ve bunun yürütülmesinden de Bakanlar Kurulu'nun sorumlu olacağı belirtilmiş ve DPT'nin herhangi bir bakanlığa bağlı olmaksızın kurulduğu vurgulanmıştır (Akçay, 2007, s.80-81).

DPT yapılanmasını, çalışma düzenini ve kadrosunu oluşturmasının ardından Plan Hedefleri ve Stratejisini belirleyerek 1961 yılının Haziran ayında Yüksek Planlama Kurulu'na sunmuştur. Öneri Bakanlar Kurulu'nda 30 Haziran'da kabul edilmiş ve 5 Temmuz 1961 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu hedef ve stratejilerin ışığında Türk planlama modelinin ana özelliklerini şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

- Demokrasi ile özdeş kalkınma planı hazırlanacak.
- On beş yıllık süreçler içinde beş yıllık planlar yapılacak.
- Karma Ekonomi Düzeni içinde plan kamu sektörü için emredici, özel sektör için özendirici özelliklere sahip olacak.
- Yıllık büyüme hızı plan döneminde %7 olacak.

Kamu faaliyetlerini kaynak yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilemiyor, devlet bütçesi açık veriyor, kamu kuruluşları yatırım yapamıyordu. Süre ve kaynaklar yetersiz olduğundan Birinci Beş Yıllık Planı'nın hazırlıkları için 1962 yılı geçiş yılı kabul edildi. Bir yıllık program hazırlanarak uygulandı.

30 Ekim 1961 tarihinde Türk-Alman Anlaşması'nın imzalanmasının ardından 1962 yılında ülkeye yeni ve önemli bir döviz kaynağı oluşturarak işsizliği azaltacak olan işçi göçü başlamıştır (Tokgöz, 2001, s.156-157).

Planın finansman ihtiyacı için plancılar sağlam iç finansman kaynaklarının gerekli olduğunu söylemişler, esas olarak da o dönemde hemen hemen hiç vergilendirilmeyen tarımsal alanın vergilendirilmesini öngörmüşlerdir. Bu çerçevede tarımsal alanda nasıl bir vergi politikasının olması gerektiği konusunda çalışmalar başlatılmış ve bu çalışmaların siyasi iktidar tarafından daha çok dikkate alınması için de İngiliz iktisatçı

Nicholas Kaldor Türkiye'ye davet edilmiştir. Kaldor'un gelişinden sonra 5 Mayıs 1962'de Başbakanlığa sunulan vergi reformu tasarısı, esas olarak tarımsal alanda verimliliği sağlamayı amaçlayan ve planın iç finansmanı noktasında bu alanın vergilendirilmesini öngören bir rapordur. Ancak Hükümet DPT'nin daveti ile Türkiye'ye gelerek vergi reformu konusunda bir rapor hazırlayan Kaldor'un önerisini reddetmiştir.

Bu dönemde ulaşılmak istenen hedef, esas olarak DPT eliyle yürütülen kaynak aktarım mekanizmaları ile tarımdan sanayiye kaynak aktararak, iç finansman sorununu aşmak ve sermaye birikim sürecinin daha rasyonel bir şekilde devamını sağlamaktır (Akçay, 2007, s.94-95).

3-BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİ (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, bütçenin yıllık programa uygunluğunun sağlanmasının ardından Şubat 1963'de yürürlüğe konmuştur (Tokgöz, 2001, s.162). Plan; dışa bağımlılığı ve yabancı kaynak kullanımını azaltmayı, iç imkanlar ile tespit edilen hedefe ulaşmayı amaçlamıştır.

Planın gerçekleşmesi için üç birikim kaynağı göz önünde tutulmuştur: Özel Sektör, Devlet Sektörü ve Dış Kaynaklar. İthal ikamesi yoluyla sanayileşme stratejisi benimsendiği için ağırlık iç kaynakların rasyonel birikimine verilmiş ve özel sektörün teşviki, ticaret vasıtasıyla gerçekleşecek olan birikimin ve banka sermayesinin sanayiye aktarılması düşünülmüştür. İç kaynak olarak özel sektörün imkanlarının dışında geriye ekonominin bütün ağırlığını taşıyacak olan devlet sektörü kalmıştır (Yenigül, 2017, s.21).

Devlet; yerli sanayiye dış rekabetten korumak amacıyla önlemlerin alınması, bazı temel mal ve hizmetlerin üretilmesi ve dağıtılması, sanayileşmeyi ve kaynak dağılımını denetleyen bürokratik mekanizmaların oluşturulması, çalışma hayatına ve ücret ilişkilerine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması ile ekonomide yeni bir düzen oluşturmuştur (Eser, 1993, s.62). Ayrıca dış ticaretin kambiyo, döviz kurlarının ve faiz oranlarının denetlenmesi ile kamu bankaları tarafından kredilerin belirli imalat sanayi kollarına ve küçük üreticilere kullandırılması, kredi ve dış ticaret teşvikleri ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin ürettiği mal ve hizmetlerin düşük fiyatla özel sektöre kullandırılması suretiyle, bölgesel teşvikler ve yabancı sermaye kontrolüyle sanayi politikasına yön verilmiştir (Şenses ve Taymaz, 2003, s.2).

1963–1967 yılları arasındaki Planda; kırsal alanda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi sağlayacak bir “toplum kalkınması” modeli tavsiye edilmiştir. Kırsal bölgelerdeki dağınık ve küçük yerleşimden kaynaklanan sorunların çözümü amacıyla çalışmaların yapılması önerilmektedir. Örnek köy uygulamaları DPT önderliğinde, Köy İşleri Bakanlığı merkez ve taşra birimleri tarafından koordine edilmiştir (Yenigül, 2017, s.21).

Yapılan ön çalışmalar Türkiye ekonomisinin %7 oranında büyümesi için gerekli iç kaynakların var olduğunu göstermiş, beş yıllık planda bu kaynaklardan yararlanmak

için gerekli dış finansmanın sağlanacağı düşünülmüştür. Plan süresince dış kaynaklar 1957-1961 yılları ortalamasına göre gayri safi milli hasılaya göre % 1,5 artmış, aynı dönemde iç tasarruf oranı % 2 yükselmiştir (Okçuoğlu, 2001, s.259).

Planda hedeflenen % 7 büyüme oranına büyük ölçüde ulaşılmıştır. Ayrıca büyümenin yapısındaki değişiklikler dikkat çekicidir. Tarımda izlenen politikalar, verimliliğin artırılması ve ürün farklılaştırılmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde gerçekleşen tarımdaki üretim artışı yeni alanların tarıma kazandırılması şeklindedir. Sanayi üretiminde özel sektör daha önemsenmiş ve özel sektörün otomobil üretimi, çimento, kimya ürünleri, lastik vb. alanlarda yatırım yaparak daha aktif bir rol alması sağlanmıştır (Parasız, 1998, s.125).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ithalata yönelme nedeni ekonomide faaliyet gösteren işletmelerin küçük kapasiteli olması olarak açıklanmış, ithalatı azaltmak amacıyla büyük kapasiteye sahip işletmelerin kurulması planlanmıştır. Planda sanayi sektörü derinlemesine incelenmiş, tüm sanayi dalları bu kapsamda tek tek mercek altına alınmış, gelişme olanakları ve yönleri araştırılmış, üretim güçleri, talep projeksiyonları, üretim hedefleri araştırılmış, beş yıllık plan dahilinde öngörülen sabit yatırım miktarları da planda yer almıştır (Yücel, 2017, s.234).

Bu dönemde sanayi kesiminde 11.802 milyon liralık bir yatırım yapılmış ve imalat sanayinde yılda % 9,6 oranında bir büyüme sağlanmıştır. Böylelikle bu dönem içerisinde sanayi indeksi 1961 yılında 107 iken 1967 yılında 183 olmuştur. Elde edilen bu çok önemli neticeye rağmen bu dönemde özel ve kamu sektörü yatırımlarının, hızlı bir sanayileşmenin zorunlu kıldığı sanayi sektörüne kaydırılması mümkün olmamıştır. Özel sektör yatırımları içinde en önemli payı 1963, 1964 ve 1966 yıllarında makine ve teçhizat yatırımları alırken, 1965 ve 1967 yıllarında ise ilk sırayı konut yatırımları işgal etmiştir. Kamu sektörü tarafından yapılan yatırımlarda ise birinci sırayı barajlar ve yollar gibi 'enfrastrüktür' yatırımlar, ikinci sırayı okul, hastane ve fabrikalar gibi 'diğer binalar' üçüncü sırayı da 'makine ve teçhizat' yatırımları teşkil etmiştir (Zeytinoğlu, 1970, s.303).

Planın sonunda, gayri safi milli hasıla içindeki tarımın payı, 1963 yılında % 41,2 iken bu oran 1967'de % 35,4'e gerilemiş, aynı dönemde sanayinin payı % 16,3'den % 19,5'e yükselmiştir (Irmak, 1992, s.64). 'Kalkınma özdeştir sanayileşme' kuralına göre sanayi sektörü büyürken tarım sektörü küçülmüştür (Tokgöz, 2001, s.165-166).

Plan döneminde Vehbi Koç'un iki önemli sanayi girişimi olmuştur. İlk Siemens ile beraber kurulan kablo fabrikası, ikincisi ise ilk Türk binek otomobili Anadolu'un üretildiği Otosan tesisleridir.

Bu dönemdeki ihracatın % 18,6'sını sanayi ürünleri oluşturmuştur. Plan döneminde sanayi ürünleri ihracatı % 11,0 artmış, ancak ihracat bileşimi içindeki payı % 4,3 azalmıştır. Sanayi ürünleri ihracatı % 21,2 oranı ile Plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmiştir (Pıçak, 2010, s.3).

Döviz kuru 1 dolar 9 Lira olarak sabit tutulmuştur, böylece kurun denge sağlayıcı faydasından yararlanılmamıştır. Bu dönemdeki işçi dövizlerinin girişinin

öngörülmeleyen miktarda artması cari işlemler açığının azalmasına ve dış açığın GSMH'ya oranının % 3,5 yerine % 2,4 olarak gerçekleşmesini sağlamıştır (Tokgöz, 2001, s.165-166).

Turizm işlerini yürütmek üzere yetkili bir teşkilat kurularak, yerleşim yerlerinde “Turizm Geliştirme Kurulu” oluşturulmuş, yeni kurulacak tesislere vergi muafiyeti getirilmiş, personel eğitimine önem verilmiş, festivaller ve olimpiyatlar düzenlenerek, uygun kredi temininin sağlanması, gümrük ve kambiyo işlerinin basitleştirilmesi gibi önlemlerle ödemeler dengesi açığının turizm gelirleriyle kapatılması amaçlanmıştır (DPT, 1963, s.425-428).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre, Türkiye ekonomisinin gelişmesi için uzun dönemde kalıcı ve yapısal değişimlere gerek olduğu belirtilmiştir (Takım, 2011, s.156). Yeni kurulan bazı sanayilerde belirli bir öğrenme süresi için veya belirli bir talep seviyesine ulaşana kadar, geçici koruma ile rekabet gücüne ulaşılması hedeflenmiştir (DPT, 1963, s.205).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ‘Plan’ ve ‘Planlama’ konusunda tecrübe edinme dönemi olarak kabul edilmiştir. Türk plancıları teknik ve bilimsel yetersizlikleri görerek çözümler üretme fırsatı bulmuşlardır, uzmanlaşmışlardır. Bu dönemdeki başarının sınırlı kalmasında dönem içinde siyasi kadroların ve teknokratların sık sık değişmiş olması etkilidir. Bu süreçte kalkınmaya hız verecek yapısal reformlar hazırlanıp yürürlüğe konulamamıştır. Vergi reformu, toprak reformu gibi... Bütün olumsuzluklara rağmen, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ekonomik hedeflerde beklenenin üstünde başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Tokgöz, 2001, s.165-166). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, kapitalist düzeni değiştirmeden ve bunun dışında bir hedef göstermeden ileriye bir adım atma çabasıdır (Kafaoğlu, 2004, s.219).

4-İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİ (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının matematiksel modeli, Tindergen’in geliştirdiği model üzerinde Hansen tarafından yapılan çeşitli değişikliklerle oluşmuş, ancak temelinde Harrod-Domar modeli olma özelliğini sürdürmüştür. Planda İki temel yenilik yapılmıştır. Birinci yenilik ‘çok sektörlü’ bir modelin oluşturulması ve sektörlerin ulusal ve uluslararası olarak ikiye ayrılmasıdır. İkinci yenilik de reel piyasa fiyatlarının kullanılmasıdır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yıllık büyüme hızı % 7 olarak belirlenmiştir. Diğer temel hedefler şöyledir:

- Ekonomide sanayi sektörü ‘sürükleyici’ bir özellik kazanacak,
- Sanayi sektörünün yıllık büyüme hızı % 12 olacak ve dönem sonunda GSMH içindeki payı % 20,5 seviyesine getirilecek,
- Tarım sektöründe büyüme hızı % 4,1 oranında olacak,

- Ekonomide enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin önüne geçilmeye çalışılacak,
- Dış tasarrufların GSMH içindeki payı 1967 yılında % 2 iken 1972'de % 1,7'ye düşürülerek dışa bağımlılık azaltılacak.
- Yatırım harcamaları 1967'de GSMH'nın % 19,9'u iken, 1972 sonunda % 24,3'e yükselecek.
- Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı aynı yıllar için % 17,9'dan % 22,6'ya çıkarılacak,

Yıllık ortalama olarak ithalatın % 7,9 ihracatın % 7,4 ve işçi dövizlerinin % 5,5 oranında artacağı hesaplanarak; 1972 yılı sonunda dış ticaret açığının 395 milyon, cari işlemler açığının ise 226 milyon dolar olacağı öngörülmüştür (Tokgöz, 2001, s.168).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında temel hedef % 7'lik büyüme hızı olmuş, ekonomide yapısal değişime gidilerek sanayi sektörünün lokomotif sektör olması hedeflenmiştir. İmalat sanayi, uzun vadede özel sektöre bırakılmış, Plan'ın hedeflerine ulaşması, özel sektörün beklenen gelişmeyi göstermesine bağlanmıştır (DPT, 1968, s.116).

Ekonomik olarak içinde bulunulan darboğazdan çıkmak için Ağustos 1970'de TL % 66 oranında devalüe edilmiştir. 1Dolar= 15 Lira. Aynı yılda kamu kesimi personelinin maaşlarının yükseltilmesi için Personel Kanunu ve bunun getireceği bütçe yükünü karşılamak için Finansman Kanunu kabul edilmiştir (Hiç, 1974, s.127).

12 Mart 1971'de Silahlı Kuvvetlerin müdahalesinden sonra sanayi kökenli 12 işadammının liderliğinde Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) kurulmuştur. TÜSİAD ile büyük sanayiciler kamuoyunu ve siyasi iktidarı yönlendirme gücü kazanmıştır.

İkinci Plan dönemindeki siyasal, sosyal ve ekonomik karışıklık sebebiyle makro politikalar günü kurtarmaya veya yılı kurtarmaya yönelik olarak kısa vadeli. Bütün olumsuzluklara rağmen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı öngörülen büyüme hızına ulaşmış, % 7 gerçekleşmiştir.

Özel sektör eliyle sanayileşme sürecinde bütün özendirici ve destekleyici tedbirler alınsa da sanayi sektörü için hedeflenen büyüme hızına ulaşamamıştır. Ancak dönemin siyasal açıdan belirsiz ve değişken oluşu, yerli ve yabancı özel sermayeyi tedirgin etmiştir. Bu tedirginlik istihdam açısından da geçerlidir (Tokgöz, 2001, s.174-175).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonunda yürürlüğe giren Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigorta Kurumu kanunu çıkarılarak BAĞ-KUR kurulmuş, bağımsız çalışanlar sosyal güvenlik kapsamına alınarak yaşlılık, malullük, ölüm ve sağlık sigortası gibi sosyal güvenlik hakları verilmiştir (Güven, 1995, s.162).

Bu dönemde turizmin gelişmesi için kalkınma planlarından ayrı olarak bölgesel, yerel ve metropoliten planlar da hazırlanmıştır. Metropoliten planlar Ankara, İzmir ve İstanbul'u kapsamıştır. Bölgesel ve yerel politikaların yanı sıra üç ana şehir planının hazırlanması için planlama büroları kurulmuştur. Bu bürolar İmar İskan Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ayrıca Antalya, Muğla ve Kapadokya için de turizmi geliştirmek amacıyla ayrı planlar oluşturulmuştur (Dinçer, 1993, s.102).

5-ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile yeni ve uzun dönemli bir strateji oluşturularak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ilişkilere önem verilmiştir (DPT, 1973, s.4).

Bu süreçte, Kıbrıs meselesi ve petrol fiyatlarındaki artış, döviz bulmayı güçleştirmiştir. Kıbrıs'ın işgal edilmesiyle, Batılı devletler özellikle ABD, Türkiye'ye verdiği resmi yardımı kesmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi yüzünden sanayileşme programının ithal gerekleri hızla artarken uzun vadeli ve düşük faizli krediden artık yararlanılamayacaktır (Keyder, 1993, s.255). Bu yıllar istikrarsız koalisyon hükümetleri dönemidir (Yenal, 2003, s.93).

Türkiye ekonomisi, dış kaynaklarında oluşan tıkanıklık nedeniyle ticari kredilerle ve Dövizle Çevrilebilir Mevduat (DÇM) yöntemi ile kısa dönemli borçlanarak ithalat hacmini arttırmaya çalışmıştır (Boratav, 1990, s.104).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında temel hedefler şöyledir:

- Nüfusun 1995 yılında 65 milyonu aşmaması için önlemler alınacak,
- Yılda ortalama olarak GSMH % 7,9 oranında artacak,
- Sektörel büyüme hedefleri tarımda % 4-4,5, sanayide % 11,5-12 oranında olacak,
- GSYİH'da tarım % 23, sanayi % 27 ve hizmetler % 50 pay alacak şekilde yapılacaktır,
- Plan döneminde 291 milyar TL'lik yatırım sağlanacak,
- Yatırımların % 12'si tarımda, % 45'i sanayide, % 43'ü de hizmetlerde yapılandırılacak,
- Toplam tasarrufların 1972'deki % 19,6 düzeyi, 1977'de % 25,5'e olacak,
- Dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla ihracatın 1963-71 arasındaki % 7'lik yıllık artışı % 9,4 olarak gerçekleştirilecek,
- Sanayileşmenin artması ile tarım sektörü haricinde 1,6 milyon kişiye iş sahası oluşturulacak.

Üçüncü plan döneminde GSMH'nın hedeflenen % 7,9 luk artışına ulaşamamış yıllık büyüme hızı % 6,5'de kalmıştır. Böylece hedeflenen büyüme hızı

gerçekleştirilemezken ilk iki planda gerçekleşen büyümenin de altında büyüme sağlanmıştır. Tarım sektörünün doğa koşullarından etkilenmesine bağlı olarak yıllık büyüme hızında büyük dalgalanmalar görülmüştür. Plan döneminde tarım ortalama % 3,5 oranında büyümüştür.

Bu dönemde içte ve dışta yaşanan olaylar nedeniyle sınai yatırım hedeflerine ulaşılamamıştır. Bu nedenle GSYİH'nın oluşumunda sanayi sektöründe hedeflenen artış sağlanamamıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde dış ekonomik ilişkilerde büyük iniş çıkışlar yaşanmıştır. Dış ticaret bilançosu sürekli açık vermiştir. Dış ticaret açığının GSMH'ya oranı % 8,7 olmuş ve Türkiye ekonomisinde ilk defa ihracatın ithalatı karşılama oranı düşerek % 29,6 seviyesine inmiştir.

Bu dönemde Türkiye ekonomisinin dış borcu 11.439 milyon dolar seviyesindedir ve ülke vadesi dolan borçlarını ödeyemeyecek durumdadır. Devletin kurum ve kuruluşları görevlerini yerine getiremez durumda olduğundan ekonomi ve dış borçlar yönetilememiştir. Türkiye'nin borçlarını bir plan dahilinde ödemesi IMF ve dış alacaklıların yardımıyla kararlaştırılmıştır. Bu süreç ekonominin çıkmaza girmesine ve Türkiye'nin itibarının zedelenmesine neden olmuştur (Tokgöz, 2001, s.183-184).

Plan sürecinde sanayi ürünlerinin ihracatını artırmak amacıyla vergi iadesi uygulamaları ile teşviklerde bulunulmuştur. Dünyada yaşanan sıkıntılı süreçler nedeniyle ihracatı teşvik politikalarından beklenen sonuç alınamamıştır. Uygulanan sabit kur politikası, arzın sınırlı olması ve iç talebin genişlemesi de sanayi ürünlerinin ihracatını olumsuz yönde etkileyen unsurlardandır (Pıçak, 2010, s.6).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Türkiye ekonomisinin kalkınmasını sağlayacak ana sanayilerin en kısa sürede oluşturulması planlanmıştır. İmalat sanayinde AR-GE çalışmaları üzerinde durulacağı, ileri teknoloji sağlayan ve kullanan birimlerin, sanayilerin destekleneceği önemle belirtilmiştir. İmalat sanayinin gelişmesi sürecinde dışa dönük bir sanayileşme politikası uygulanacağı vurgulanmıştır. Ara malı ve yatırım malı üreten sanayilerin önemine değinilmiş ve geliştirilmesi amaçlanmıştır (DPT,1973, s.287-297).

Bu Plan'da ilk olarak birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planlarında turizmin sektörünün durumu incelenmiş, turist sayısı ve turizm gelirleri bakımından hedeflerin altında kaldığı, ancak yine de bu dönemdeki gelişmenin dünya ortalamasının üzerinde olduğu vurgulanmıştır. Geçmiş planlardaki eksiklikler saptanmış ve kredi eksikliğinden bahsedilmiştir (DPT, 1973, s.615).

6-SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğunda sanayi üretimi ilkel yöntemlerle yapılmaktaydı ve yetersizdi. Nüfusun büyük çoğunluğu tarımla uğraşmaktaydı. Ekonomide liberal düşünce hakim olsa da, sermaye sahibi girişimci sınıfın yok denecek kadar az olması istenilen başarının sağlanmasını engellemiştir. 1929 yılında bütün dünyada yaşanan krizle birlikte ülkemizde devletçi politikaya geçilmiştir ve

planlama ile kalkınma 1934 yılında oluşturulan Birinci Beş Yıllık Sanayi planı ile başlamıştır.

1934-1938 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ekonominin ve devletin bütün faaliyetlerini kapsamamış, hedefler ile kaynaklar arasında yeterli bağlantıyı kuramamış ve projeler arasında uyumu yakalayamamıştır. Başarılı yönleri de olduğu kabul edilen Plan, kalkınma planları için altyapı meydana getirmiştir.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na göre çok daha kapsamlı olan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938 yılının Eylül ayında yürürlüğe girse de İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla uygulanamamış ve yeni yatırımlar gerçekleştirilememiştir.

İkinci Dünya Savaşı sürerken planlama çalışmalarına tekrar başlanmış ve savaş sona ermeden birbirinden farklı niteliklere sahip iki plan hazırlanmıştır. Bu planlardan ilki olan 1946 İvedi Sanayi Planı, Birinci ve İkinci Sanayi Planlarının devamı niteliğindedir. Planın hedefi ekonominin kalkınmasını engelleyecek bütün sorunları ortadan kaldırmaktır. Dünyadaki konjonktür ve ülkenin iktisadi koşulları göz önünde bulundurularak özel sektörün kar sağlayamayacağı faaliyetlerde yer almayacağı düşünülmüş, devlet eliyle kalkınma hedeflenmiştir. Ülke bir bütün olarak kabul edilerek tarım ve sanayinin geliştirilmesi, ülke içindeki sanayinin enerji kaynaklarına yakın olması, üretimin ve tüketimin dengede olması amaçlanmıştır.

1946 İvedili Sanayi Planında yer alan devlet sanayi projeleriyle, ABD tarafından verilecek olan Marshall yardımlarından Türkiye'nin de yararlanması için Avrupa Kalkınma Programı'na başvurulmuş ancak cevap olumlu olmamıştır. Böylece 1946 İvedi Sanayi Planı'ndan vazgeçilmiş ve 1947 yılında yeni bir plan hazırlanmıştır. Plan dahilinde ülkenin çeşitli bölgelerinde birçok demiryolu, liman, fabrika, işletme faaliyete geçse de, plan sermaye yetersizliğinden dolayı tam olarak uygulanamamıştır. Türkiye bu plandan sonra yardım kapsamına alınarak OECD'ye üye olmuştur.

1960 yılına kadar Türkiye herhangi bir plan uygulamadan ekonomik faaliyetlerine devam etmiştir. Bu süreçte sanayi sektörünün büyümesi yavaşlamış, ekonomi orantısız büyümüş, kamu kesiminin ekonomideki payı azaltılamamış, devam eden projelerin finansmanında sorunlar yaşanmış, projeler arasında bağlantı sağlanamamıştır. Bütün bu olumsuzluklara ilave olarak Mayıs 1960'da meydana gelen askeri darbeden sonra planlı ekonomiye geçiş fikri kabul edilmiştir. Planlı döneme geçiş, Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktasıdır.

Planlı kalkınma fikrini uygulayabilmek ve yapılacak sınıai yatırımlarını plan ve programlar çerçevesinde gerçekleştirebilmek amacıyla 1960 yılında Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurularak faaliyete geçmiştir.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ithal ikameci sanayileşme politikası uygulanmıştır. Tüketim mallarında, ara ve yatırım mallarında ithal ikamesini kamu sektörü gerçekleştirmiştir. İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında özel sektör dayanaklı tüketim malları üretmek kamu sektörü ile özel sektör arasında dengeyi sağlamıştır. Planda ekonominin gelişmesinin sanayileşme ile olacağı belirtilmiş, sanayileşme için de tarım sektörünün önemi

vurgulanmıştır. Böylece sanayi ve tarım sektörleri arasında dengeli bir gelişme sağlanacaktır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 'Plan' ve 'Planlama' konusunda tecrübe edinme dönemi olarak kabul edilmiştir. Türk plancıları teknik ve bilimsel yetersizlikleri görerek çözümler üretme fırsatı bulmuşlardır, uzmanlaşmışlardır. Bu süreçte kalkınmaya hız verecek yapısal reformlar, vergi ve toprak reformu gibi hazırlanıp yürürlüğe konulamamıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ekonomik hedeflerde beklenilenin üstünde başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Birinci Plandan farklı olarak sektörler ulusal ve uluslararası olarak ikiye ayrılmıştır ve reel piyasa fiyatları kullanılmıştır.

Ekonomide yapısal değişikliğe gidilmiş ve sanayi sektörü lokomotif sektör olarak belirlenmiştir. Planın hedeflerine ulaşması, özel sektörün beklenen gelişmeyi göstermesine bağlanmıştır. Özel sektör eliyle sanayileşme sürecinde bütün özendirici ve destekleyici tedbirler alınsa da sanayi sektörü için hedeflenen büyüme hızına ulaşılamamıştır. Tarım ve sanayide beklentinin altında kalınırken hizmetlerde hedef aşılmış ve Planda temel hedef olan % 7'lik büyüme hedefine ulaşılmıştır.

İkinci Plan dönemindeki siyasal, sosyal ve ekonomik karışıklık sebebiyle makro politikalar günü kurtarmaya veya yılı kurtarmaya yönelik olarak kısa vadeli-dir.

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye için sanayileşme açısından önem taşımaktadır. Bu dönemde yeni ve uzun dönemli bir strateji oluşturularak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilere önem verilmiştir. Ancak bu dönemde yaşanan 1973 Petrol krizi nedeniyle enerji fiyatlarının yükselmesinden dolayı sanayi sektöründe hedeflenen artış sağlanamamıştır. Plan döneminde Kıbrıs'ın işgal edilmesiyle, Batılı devletler özellikle ABD, Türkiye'ye verdiği resmi yardımı kesmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi yüzünden sanayileşme programının ithal gerekleri hızla artarken uzun vadeli ve düşük faizli krediden yararlanılamamıştır. Ülke vadesi dolan borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Türkiye'nin borçlarını bir plan dahilinde ödemesi IMF ve dış alacaklıların yardımıyla kararlaştırılmıştır. Bu süreç ekonominin çıkmaza girmesine ve Türkiye'nin itibarının zedelenmesine neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1963 yılında başlayan ve 1977 yılına kadar süren ilk üç plan döneminde de yüksek kalkınma hızı hedeflenmiştir. Sanayiye dayalı büyüme temel amaç olarak kabul edilmiş, gelişmeyle özdeş sayılmıştır. İthal ikameci ve ihracata dayalı sanayileşme politikaları uygulanmıştır.

Planların dayandığı matematik modelleri, yaklaşımları benzer niteliktedir. Kıt kaynak ilkesini ve kaynakların optimum kullanımını içermektedir. Planlarda fiyatların değişmediği varsayılmıştır. Planlarda gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki bağa değinilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ü. (2007). *Kapitalizmi Planlamak Türkiye’de Planlama ve DPT’nin Dönüşümü*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Altıparmak, A. (2002). *Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13,41.
- Avcıoğlu, D. (1982). *Türkiye’nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydoğan, M. (2000). *Yeni Dünya Düzeni, Kemalizm ve Türkiye*, 2. Cilt, İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Başol, K. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Berkes, N. (1997). *İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Boratav, K. (1990) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Dinçer, M. Z. (1993). *Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 102.
- DPT. (1963). *Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ankara: DPT Yayınları.
http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1962-1967.pdf Erişim, 10.02.2020.
- DPT. (1968). *Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 - 1972)*, Ankara: DPT Yayınları.
<http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C4%B0kinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf>. Erişim, 10.02.2020.
- DPT. (1973), *Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*, Ankara: DPT Yayınları
<http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C3%9C%C3%A7%C3%B9Cnc%C3%BC-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1973-1977%E2%80%8B.pdf>.Erişim, 10.02.2020.
- DPT. (1991) *Türkiye’de Planlama ve Serbest Piyasa Ekonomisi*. Ankara: DPT Yayınları.
- Ertuna, Ö. (2004). *1923’ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023’e Doğru Hedefler*. İstanbul: MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, 21.
- Eser, U. (1993). *Türkiye’de Sanayileşme*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Eşiyok, B. A. (2009). *Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü*. *Memleket, Siyaset, Yönetim*, 4(11), 86-131.
- Güven, S. (1995) *Türkiye’de Sosyal Planlama*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Hiç, M. (1974) *Kapitalizm Sosyalizm Karma Ekonomi ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. 2.Baskı.
- Irmak, E. (1992) *Dünden Bugüne Kapitalist Gelişme ve Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Etki Yayınevi.
- İnan, A.A. (1973) *Türkiye Cumhuriyetinin 2. Sanayi Planı (1936)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kafaoğlu, A. B. (2004) *Türkiye Ekonomisi Yakın Tarih-1*. İstanbul: Analiz Yayınları.
- Kansu, G. (2004). *Planlı Yıllar Anılarıyla DPT'nin Öyküsü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karaer, T. (1987). *Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme Girişimleri ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme*, Amme İdaresi Dergisi, 20 (2): 25-46.
- Karluk, R. (2007). *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Yayınları. 11.Baskı.
- Kepenek, Y. , Yentürk, N. (1997). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 9.Baskı.
- Keyder, Ç. (1993). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koraltürk, M. (2002). *Türkiye Ekonomisi, (1920-1960)*. Ankara: Türkler Ansiklopedisi. C.17, Yeni Türk Yayınları.
- Okçuoğlu, İ. (2001). *Türkiye'de Kapitalizm'in Gelişmesi Ve Küçük Burjuva Devrimciliği*. 3.Kitap. İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Oktay Y. (2003). *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*. İstanbul: Homer Kitabevi. 93.
- Öney, E. (1987). *İktisadi Planlama*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Öztürk, A. (1987). *Ekonomik Planlama*, Bursa: Örnek Kitabevi.
- Parasız, İ. (1998). *Türkiye Ekonomisi 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pıçak, M. (2010). *Planlı Kalkınma Dönemi Türkiye İhracat Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme*, Mevzuat Dergisi, Yıl:13, Sayı:148.
- Salep, M. (2017). *Türk İktisat Tarihi Açısından Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara: Turkish Studies, 12/12.
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 293.
- Somel, A. (2010). *Devletçilik ve Planlama Tartışmalarına Damga Vuran Forum Dergisi*, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Soysal, İ. (1997). *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*, İstanbul: İsis Yayınları.

- Şahin, H. (1997). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi - Bu günkü Durumu*. Bursa: Ezgi Kitabevi. 4. Baskı
- Şenses, F. Taymaz E. (2003). *Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı? Ekonomik ResearchCenter: <http://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series03/0301.pdf> (27.04.2020)*
- Takım, A. (2011). *Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları*. Maliye Dergisi, Sayı 160.
- Tecer, M. (2007). *Atatürk Döneminde (1923-1938) Ekonomik Örgütlenme*, Amme İdaresi Dergisi, 39 (4), Ankara, 75.
- Tekeli, İ. (1979). “*II. Dünya Savaşı Sırasında Hazırlanan Savaş Sonrası Kalkınma Plan ve Programları*”, ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı, s. 289-327.
- Tekeli, İ., İlkin S. (1974) *Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Kalite Matbaası, Ankara.
- Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1959)*, Ankara: Yurt Yayınevi.
- Tokgöz, E. (2001). *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*. Ankara: İmaj Yayınevi. 6.Baskı
- Tortop N. İsbir E. G. (1986). *Yönetim Bilimi*, Ankara: Bilim Yayınları. 205-206.
- Yenigül, S. B. (2017). *Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, Planlama*. 27(1): 16–25.
- Yücel, H. (2017). *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 347.
- Zeytinoğlu, E. (1970). *Türkiye Ekonomisi Dersleri*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.